

Altun Yaruk IV. Tegzinç'e Göre Nüsha farklılıkları

Hacer Tokyürek*

(Kayseri – Türkiye)

Özet: Budist Uyğurlar için oldukça büyük öneme sahip olan Altun Yaruk Sudur, Şiņko Şeli Tutuņ tarafından Çince'den Uyğurcaya çevrilmiştir. Bununla birlikte bu eser çeşitli zamanlarda çeşitli müstensihler tarafından da kopyalanmış ya da başka bir metinden yine Uyğurcaya çevrilmiştir. Altun Yaruk Sudur'un en uzun bölümü olan dördüncü kitabı, R-M'de 3516 satır, Berlin parçalarında da arkalı önlü olarak 516 parçadan oluşmaktadır. Bu yüzden bu çalışmada sadece R-M metnindeki 50-270. satırla paralelindeki Berlin parçaları karşılaştırılmıştır. Bu çalışmada nüsha farklılıklarını tespit etmek için çeşitli yöntemler kullanılmıştır. Bunlar; 1. Birbirinin devamı olan metinlerin tespiti, 2. Aynı paralellikte giden metinlerin tespiti, 3. Metin parçalarındaki kâğıt, yazı stili, mürekkep gibi şekil hususlarının tespiti, 4. Petersburg metni ile Berlin parçalarının kelime ve ek düzeyindeki farklılıklarının tespiti, 5. Ses ve imla özelliklerinin tespiti, 6. Berlin parçaları ile Berlin parçalarının hem farklılık hem de ortaklık yönünden karşılaştırılması, şeklinde sıralanabilir.

Anahtar Kelimeler: *Altun Yaruk Sudur, IV. Tegzinç, Nüsha Farklılıkları*

Differences of Copy According to the Fourth Book of Golden Light Sūtra

Abstract: Golden Light Sūtra (Altun Yaruk Sudur), which is of great importance for the Buddhist Uyghurs, was translated from Chinese to Uyghur by Shinko Sheli Tutuņ. At the same time, this work has been replicated at various times by various copyist, or translated from another text into Uyghur. Altun Yaruk Sudur is the fourth book, which is the longest part. It consists of 3516 lines in R-M and 516 fragments in Berlin fragments. Therefore in this study analyse only 50-270 in the text of R-M. Berlin fragments in parallel with the line. In this study, various methods were used to determine the copy differences. These; 1. Determination of the texts which are the continuation of each other, 2. Determination of the texts in the same parallel, 3. Determination of paper, writing style, ink, etc. in the text parts, 4. Determination of the differences words and additional level between Petersburg text and Berlin fragments, 5. Determination of sound and spelling characteristics, 6. Comparison of difference of Berlin fragments and sameness of Berlin fragments.

* Doç. Dr., Erciyes Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Kayseri/Türkiye htokyurek@hotmail.com, hacertokyurek@erciyes.edu.tr

Key Words: *Golden Light Sūtra (Altun Yaruk Sudur), fourth book (IV. Tegzinç), Copy Differences*

0. Giriş

Altun Yaruk Sudur'un aslı Sanskritçedir ve Çince, Tibetçe, Japonca, Hotence, Uygurca, Soğdca, Moğolca, Kalmukça ve Tangutça'ya çevirileri vardır (Emmerick 1970: X, Finch 1988: 37, Kaya 1994: 43, Ölmez 1991: 8, Ayazlı 2012: 2, Çetin 2012: 1, Uçar 2013: 11, Tokyürek 2018: 11). Uygurca metin Çince'den çevrilmiştir ve Altun Yaruk'un Çince üç çevirisi bulunmaktadır. Bunlardan en eskisi 417'de tamamlanan *Dharmakṣema* (385-433)'ya ait olan çeviridir. Çince'deki ikinci çeviri 597'de *Pao-kuei* (499-569) tarafından tamamlanmıştır. Üçüncü çeviri ise *I-tsing (Yi Jing)* (635-713) tarafından yapılmıştır (Finch 1988: 37, Wilkens 2001: 5, Çetin 2012: 1) ve bu metin Uygurca metnin çevrildiği asıl metin olup Taishō 665'te kayıtlıdır. Altun Yaruk metninin hangi metinden çevrildiği ile ilgili bu zamana kadar pek çok çalışma yapılmış olup burada bu tartışmalara değinilmeyecektir¹. Bununla

¹ Kaya, Ceval (1994), *Uygurca Altun Yaruk. Giriş, Metin ve Dizin*, TDK Yayınları, Ankara., Raschmann, Simone-Christiane (2002), *Alttürkische Handschriften: Teil 6. Berliner Fragmente des Goldglanz-Sūtras. Teil 2: Viertes und Fünftes Buch. Verzeichnis der orientalischen Handschriften in Deutschland, Band XIII/14. Stuttgart: Franz Steiner Verlag.*, Tekin, Şinasi (1959), "Altun Yaruk'un Çincesinden Almancaya Tercümesi Dolayısıyla", *TDAY Belleten 1959*, II. Baskı, Ankara 1988, s. 293-306., Uçar, Erdem (2009), *Altun Yaruk Sudur, V. Kitap, Berlin Koleksiyonundaki Fragmanların Transliterasyonu ve transkripsiyonu, Açıklamalar ve Dizin*, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dünyası Araştırmaları Ana Bilim Dalı Türk Dili ve Lehçeleri Bilim Dalı (Yayımlanmamış doktora tezi), İzmir., Wilkens, Jens (2001), *Die drei Körper des Buddha (trikāya). Das dritte Kapitel der uigurischen Fassung des Goldglanz- Sūtras (Altun Yaruk Sudur)*, eingeleitet, nach den Handschriften aus Berlin und St.Petersburg herausgegeben, übersetzt und kommentiert, Turnhout Brepols., Zieme, Peter (1996), *Altun Yaruq Sudur*, Vorworte und das erste Buch, Edition und Übersetzung der alttürkischen Version des Goldglanzsūtra (Suvarnaprabhāsottamasūtra), Turnhout. Röhrborn, Klaus (1985a), "Śūnyavāda und Vijñānavāda, Zentralasiatische Resonanzen eines Schulstreits", UAJ, Neue Folge, Band 5, Wiesbaden 1985: 123-145., Röhrborn, Klaus (1985b), "Ein neuer Impuls zur Erforschung des Alttürkischen Goldglanz-sūtras", V. Milletler Arası

birlikte ancak Röhrborn'un metin çevrimi konusundaki açıklamasından da bahsedilmeden geçilemeyecektir. Röhrborn Xuanzang Biyografisi VIII'de Uyurların çeviri faaliyetleri hususunda farklı bir görüş ortaya koymuştur. Ona göre, Çince cümlelerin ya da parçaların tercümelerindeki farklılıklar ile Çince metnin anlaşılmasındaki niteliksel farklılıklar, çevirinin yapımında çok sayıda elin bulunduğu kanıtıdır. Bu yüzden Şiņko Şeli'nin çeviri yaparken yalnız olmadığını yeterli sayıda çevirmenin bulunduğu çeşitli şekillerde ortaya koymuştur. Bunun için Walter Fuchs tarafından belirtilen Çin Budistlerinin uygulamalarını örnek göstermiştir. Burada tercümanlar genellikle orijinal dilde uzmandır ve bir metnin kaynak dili veya hedef dilinin yeterli olması, her iki dilden uzmanların birlikte çalıştığı çeviri kolejlerini oluşturmak için gereklidir. Böyle bir yapıdaki asıl kişi kaynak dilin uzmanıdır. Bu kişi önce çevrilecek metni okur ve kaynak dilin editörü olur. Diğerleri de metni anladıkları şekliyle çevirirler. Ayrıca metnin bölümlerinin tekrar çalışılması çevirinin tamamlanmasından sonra metni tekrar gözden geçiren bir organın olduğunu da gösterir. Metnin bir prova çevirmenin bir de kontrol eden çevirmen organının olduğunu gösteren pek çok kanıtlar bulunur (Röhrborn 1996: 2-4). Böylece Röhrborn, metinlerde bulunan farklılıkları çevirmenlerin Çince metni anladıkları şekliyle yazdıklarından kaynaklandığını belirtir.

Bu bağlamda şu an elimizde Altun Yaruk Sudur metninin St. Petersburg ve Berlin parçalarından oluşan iki ayrı külliyatı bulunmaktadır. St. Petersburg metni hemen hemen tam bir metin olup Berlin parçaları ise küçük metin parçalarından oluşmaktadır ve ne yazık ki çok büyük bir kısmı da yıpranmış durumdadır. Bununla birlikte Raschmann, Altun Yaruk Sudur'un Berlin

Türkoloji Kongresi (İstanbul, 23-28 Eylül 1985), Tebliğler, I. Türk Dili, C. I, İstanbul 1985: 221-222.

parçalarının en az 69 farklı nüshasının olduğunu belirtmiştir (2013: 94). Bu nüshaların çeşitli zamanlarda çeşitli ellerden çıkabileceği düşünülebileceği gibi Röhrborn'un açıklamasından da yola çıkarak aynı zamanda farklı ellerden de çıkma ihtimali vardır.

Altun Yaruk Sudur IV. Tegzinç, Altun Yaruk metninin en uzun parçasıdır ve St. Petersburg nüshası ile Berlin Bilimler Akademisindeki metin parçaları çalışmalara kaynaklık etmektedir. Altun Yaruk IV. kitap, 6. bölüme ait parçalar, Berlin Bilimler Akademisinde U olarak kayıtlı olup 196 parça Raschmann tarafından tespit edilmiştir. Bununla birlikte 62 parça da Mainz'de bulunmaktadır (Tokyürek 2018: 29). Bütün bu metin parçaları arkalı önlü değerlendirildiğinde 516 parçayı oluşturur. Bu bölümün St. Petersburg kısmı ise 3516 satırdan oluşur. Bu çalışmada Altun Yaruk Sudur IV. Tegzinç'in nüsha farklılıkları ile birlikte nüsha sayıları St. Petersburg ve Berlin parçaları karşılaştırılarak verilmeye çalışılacaktır. Burada gerek Petersburg nüshasının uzunluğu ve gerekse Berlin parçalarının çokluğu metnin tamamının karşılaştırılması hususunu zorlaştırmaktadır. Bu nedenle sadece Petersburg metninin 50-270. satırları arası ile bu metne denk gelen Berlin parçaları karşılaştırılacak ve sadece buradaki nüsha sayısı tespit edilmeye çalışılacaktır.

1. Nüsha Farklılıklarının Tespiti

Bir eserdeki nüsha farklılıklarını belirlemenin çeşitli şekilleri vardır. Bunlar kelime, ifade, ses düzeyindeki farklılıkların tespitiyle mümkündür. Hatta özellikle kelime ve ses farklılıkları metinlerin hangi yüzyılda yazıldığı tespit konusunda da oldukça önemlidir. Burada St. Petersburg nüshası ile Berlin parçaları karşılaştırıldığı gibi Berlin parçaları ile paralel Berlin parçaları da karşılaştırılacak ve bu Berlin parçalarının farklılıklarından ziyade ortaklıklarından hareketle nüsha sayıları da belirlenmeye çalışılacaktır.

Burada metin parçalarını tespit için çeşitli yöntemler denenmiştir. Bunlardan ilki, birbirinin devamı olan metinlerin tespitidir. Örneğin aşağıdaki *U 9043/, *U 9044/, *U 9045/, *U 9046/ ve *U 9047/ metni aynı nüshaya aittir. Çünkü bu metin parçaları R-M ile karşılaştırıldığında görülecektir ki bu metinler birbirinin devamı niteliğindedir. İkinci yöntem ise aynı paralellikte giden metinlerin tespitidir. Aşağıda gösterilen metin parçalarına bakıldığında metinlerdeki paralellikler dikkate alınmıştır. *U 9043/ön/ metni R-M **203/8-24~204/1-7** ~ *U 9043/arka metni R-M **204/7-25~205/1-3** → U 695/ön/ R-M **203/22-23~ 204/1-7** + U 698/ön/ metni R-M **204/8-17**, U 698 ön/1. + U 703/ön/ metni R-M **204/18-25** ile bağlantılıdır. Böylece bu iki metin birbirinden farklıdır. Üçüncü yöntem olarak ise metin parçalarındaki kâğıt, yazı stili, mürekkep gibi şekil hususlarına bakılmasıdır. Buradan hareketle de incelenen Berlin metin parçalarında dokuz farklı nüsha olduğu tespit edilmiştir. Dördüncü yöntem Petersburg metni ile Berlin parçalarının kelime ve ek düzeyindeki farklılıklarıdır. Beşinci yöntem olarak ses ve imla özelliklerini saymak gerekir. Fakat bu konu burada ele alınmamıştır. Altıncı yöntem ise Berlin parçaları ile Berlin parçalarının hem farklılık hem de ortaklık yönünden karşılaştırılmasıdır. Böylece nüsha sayısını tespit etmek daha mümkün gözükmektedir.

- Berlin parçalarından *U 9043/ön metni R-M **203/8-24~204/1-7** ~ *U 9043/arka metni R-M **204/7-25~205/1-3** ve *U 9044/ön metni R-M **205/4-24~205/1** ~ *U 9044/arka metni **206/1-23**, *U 9045/ön/ metni R-M **206/23-25 ~ 207/1-20** ~ *U 2045/arka/ **207/20-24 ~208/1-20**, *U 9046/ön/ metni R-M **208/20-24~209/1-19** ~ *U 9046/arka/ metni R-M **209/19-24~210/1-16**, *U 9047/ön metni R-M **210/16-24 ~ 211/1-12** ~ *U 9047/arka metni R-M **211/13-24~212/1-11** olarak paralel metin oluşturur. (*U 9043/ön → R-M **203/8-24~204/1-7**, *U 9043/arka → R-M **204/7-25~205/1-3**, *U 9044/ön →

R-M 205/4-24~205/1, *U 9044/arka → R-M 206/1-23, *U 9045/ön/ → R-M 206/23-25 ~ 207/1-20, *U 2045/arka/ → 207/20-24 ~208/1-20, U 9046/ön/ → R-M 208/20-24~209/1-19 ~ *U 9046/arka/ → R-M 209/19-24~210/1-16, U 9047/ön → R-M 210/16-24 ~ 211/1-12 ~ *U 9047/arka ~ R-M 211/13-24~212/1-11.)

- Raschmann katalogunda U 695, U 698 ve U 703'ü bir arada vermiştir ve bu metin tamamıyla farklı bir nüshadır. U 695/ön metni R-M 203/22-23~204/1-7 + U 698 ön metni R-M 204/8-17 [U 698 ön/14] *anı için* R-M'de yoktur. + U 703 ön metni R-M 204/18-25~ 205/1-3 [U 703 ön/11] *yorımamak bultukmaz* R-M'de yoktur. ~ U 695/arka metni R-M 205/3-11 + U 698 arka metni R-M 205/12-20 + U 703 arka metni R-M 205/21-24 ~ 206/1-7.

U 695 U 698 U 703

- Mz 482/ön/ metni R-M 204/25~205/7-8 ~ Mz 482/arka/ metni R-M 205/9-17 ile U 3161/ön/ metni R-M 205-22~206/1 ~ U 3161/arka/ metni R-M 206/2-10 şeklindedir ve bu iki metin diğerlerinden farklı değerlendirilmelidir.

Mz 482 U 3161

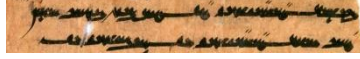
- U 2205/ön/ metni R-M 205/20-24~206/1 ~ U 2205/arka/ metni R-M 206/2-10
- U 3565/ön/ metni R-M 206/11-18 ~ U 3565/arka/ metni R-M 206/19-25~207/1
- U 1604/ön/ metni R-M 205/23-24~206-2 ~ U 1604/arka/ metni R-M 206/21-25

- U 2556/ön/ metni R-M 207/2-10 ~ U 2556/arka/ metni R-M 207/11-19

- Mz 535/ön/ metni R-M 207/12-19 ~ Mz 535 arka/ metni R-M 207/20-

24~208/1-4

- U 3010/ön/ R-M 208/15-24 ~ U 3010/arka/ R-M 209/1-9

1.1.Kelime ve Ek Düzeyindeki Farklılıklar

St. Petersburg metni tam olarak incelendiği zaman Berlin parçaları ile farklılıklar teşkil ettiğini görmek mümkündür. Berlin parçalarında olmayan pek çok kelime ya da ifadeyi Petersburg nüshasında görülebilir. Muhtemelen müstensih metne müdahale etmiş ya da farklı bir nüshayı kullanarak metnini oluşturmuştur. Bu konuyu *praṭamabumi atl(i)g başdınkı oron* (324₈/3029) → *başdınkı oron* “birinci yer” (U 577 ön/8), *duvutiyabumi atl(i)g ekinti oron* (324₁₀₋₁₁/3031-3033) → *ekinti oron* “ikinci yer” (U 577 ön/10) şeklinde örneklendirmek mümkündür. Aşağıda tabloda da geniş bir şekilde verilen örneklerde farklılıklar net olarak gözükmemektedir. R-M 204₁//70 *bodis(a)t(a)vlar* kelimesi U 695 ön/3/’te *bodisit* şeklindedir ve bu durum U 695 metninin daha erken tarihli olduğunu gösterir. Bununla birlikte *U 9043/ön/20’de *bodis(a)t(a)vlar* ifadesi geçer. Böylece *U 9043 metni, U 695 metnine göre daha yenidir. Bununla birlikte R-M 204/1//70 *bodis(a)t(a)vlar m(a)has(a)t(a)vlar* ifadesi *U 9043/ön/20-21/ metninde aynı şekilde geçer. Bu durum bu iki metnin tarihlendirmesinin birbirine daha yakın olduğunu göstermesi açısından önemlidir. Aynı zamanda *U 9043 ön/3-4 *öñi bodi tegmä tuyunmak* şeklinde bulunan ifade R-M 203’te bulunmaz. Oysa metnin Çincesinde bu kısım Taishō ^{418a5}菩提菩提 *púti púti* şeklindedir. Dolayısıyla

Petersburg kısmında ya Çince kısım unutulmuş ya da farklı bir metinden kopya edilmiştir. Yine *U 9043 arka/12/'de *anın antag bularlar* „, *anı için* metni, U 698 ön/13/'te *anın [...]*anı için şeklinde görülür, fakat bu kısım ne R-M metninde ne de Çince metinde bulunur. Buradan *U 9043 ve U 698 metninin aynı nüshadan kopyalanma ihtimali vardır. Bununla birlikte bu kısmın Çince metinde olmaması ya Çince kısmının unutulduğunu ya da Uygurca metnin farklı bir metinden çevrilme ihtimalini akla getirmektedir. U 9043/arka/22-23/'te *yorımak yorımamak bultukmaz*, U 703/ön/11/'de *yorımamak bultukmaz* ifadesi R-M 205 metninde bulunmayan bu kısım Taishō ^{418a16-418a16-17}行非行不可得 *xíng fēixíng bùkě dé* geçmektedir. *U 9044/arka/18-19/ *buşi berürlär b[...]* y(ä)mä ifadesi ise R-M 206 ve Çince metninde bulunmaz.

St. Petersburg		Berlin	
203 ₀₉ //54	alku barça	*U 9043 ön/2	alku
203 ₁₀ //55	ok	*U 9043 ön/	----
203 ₁₀ //55	yänä	*U 9043 ön/3	y(ä)mä
203// 55	----	*U 9043 ön/3-4	öñi bodi tegmä tuyunmak
203 ₁₂ //57	y(ä)mä	*U 9043 ön/	----
203 ₁₇ //62	b(ä)lgüli	*U 9043 ön/	----
203 ₂₂ //67	söz	U 695 ön/	----
204 ₁ //70	bodis(a)t(a)vlar	U 695 ön/3/	bodisit
204 ₁ //70	m(a)has(a)t(a)vlar	U 695 ön/	----
204 ₃ //72	----	*U 9043 ön/22/ U695 ön/5/	<u>ukmiş</u>
204 ₅ //74	ekägüni	U 695 ön/8	ekägünün
204 ₅₋₆ //74-75	uyurlar	*U 9043 ön/U 695 ön	----

204 ₆ //75	bilürlär	U 695 ön/8/	bilirlär
204 ₇ //76	ärtmiş	*U 9043 ön/	----
204 ₁₀ //79	ärmâz	*U 9043 arka/3/U 698 ön/3/	----
204 ₁₃ //82	tuyguluklı	*U9043 arka/7/	tuyunguluklı
204 ₁₄ //83	töz	U 698 ön/9/	----
204 ₁₇ //86	tugmış sizler	*U 9043 arka/12/ U 698 ön/13/	tugmaksızlar
204 ₁₇ //86	----	*U 9043 arka/12/	anın antag bularlar ,, anı için
	U 698 ön/13/	anın [...]anı için	
204 ₂₃ //92	bodis(a)t(a)v	U 703/ön/8/	bodisit
205//95	----	U 9043/arka/22-23/	yorımak yorımamak bultukmaz
	U 703/ön/11	yorımamak bultukmaz	
205 ₁ //95	yorımak	Mz 482/ön/	----
205 ₁₋₂ //95-96	bultukmazsız	*U 9043/arka/25/ Mz 482/ön/2/	bultukmaksız
205 ₆ //100	tolp	*U 9044/ön/	----
205 ₇ //101	barçanı	U 695/arka/6/*U 9044 ön/5/	barça
205 ₈ //102	tugurgalı	U 695/arka/7	turgalı
205 ₂₂ //116	----	*U 9044/ön/23/U 2205/ön/3	adrok
205 ₂₄ //118	ärür	*U 9044/ön/26/	----
206 ₇ //125	divip	*U 9044/arka/8/	----
206 ₈ //126	sumeru	*U 9044/arka/9/ U 3161/arka/5/	sumer [su]mer

206 ₁₀ //128	ok	*U 9044/arka/11/ U 3161/arka/6/	----
206 ₁₁ //129	ädniñ	*U 9044/arka/13/	äd
206//134	----	*U 9044/arka/18-19/	buşı berürlär b[...] y(ä)mä
206//134	bo äñilki	U 3565/ön/5/	----
206 ₂₄ //142	----	*U 9045/ön/2/	ärki
207 ₂ //145	küçi	*U 9045/ön/5/	----
207 ₇ //150	nomlarğa	U 2556/ön/4/	nomlar
207 ₁₁ //154	arığ	*U 9045/ön/17/U 2556 arka/1/	----
207 ₂₃ //166	yorıyur	*U 9045/arka/4/	yorır
208//168	küçi	*U 9045/arka/5/	----
208 ₃ //170	ukmak	*U 9045/arka/9/	umak
208 ₄ //171	ämğäkin	*U 9045/arka/9/	ämğätmäkin
208//182	----	*U 9045/arka/22/	ärki
208 ₁₇ //184	yeel	*U 9045/arka/23/	yer
208 ₁₇ //184	toñanıñ	*U 9045/arka/24/U/3010 ön/2/	toña
208 ₁₈ //185	üzä	*U 9045/arka/24/	----
208 ₁₈ //185	tokup	*U 9045/arka/25/	tokıp
208//186	----	*U 9045/arka/25/ U3010/ön/3/	öñi
208 ₂₂ - 23//189-190	bäklämäk	U 9046/ön/3/	bäklänmäk
209 ₁₄ //205	törtin	U 9046/ön/21/	törtidin
209 ₁₅ //206	tapduluk	*U 9046/ön/22/	tapguluk
209 ₁₇ //208	kapıglarıntın	*U 9046/ön/24/	kapıglarındınkı

209 ₁₇₋ 18//208-209	äsinlär	*U 9046/ön/24/	äsin
209 ₁₈ //209	sogınu	*U 9046/ön/25/	sogınur
210 ₁₋₂ //216- 217	ädrämin	*U 9046 arka/9/	ärdämig
210 ₃ //218	aç kız ig kägäntä	*U 9046/arka/11-12/	ig kägän aç kız
210 ₇ //222	ärinüksüzin	*U 9046/arka/15/	yalkmaksızın
210 ₁₆ //231	tül<t>äki/ tün<t>äki	*U 9047 ön/1/	tünl[ä]
211 ₂ //242	biligkä	*U 9047/ön/14/	bilig
211 ₃ //243	kılmaklıg	*U 9047/ön/15/	kılmak
211 ₁₆ //256	sartavahı	*U 9047/arka/4/	sart(a)vahı
211 ₂₂ //262	oțurugka	*U 9047/arka/12/	oțrugka
212 ₆ //270	užanurlar	*U 9047/arka/20/	užanur

1.1.1. Berlin Paralel Metinlerindeki Farklılıklar

St. Petersburg metni ile Berlin parçalarında farklılıklar olduğu gibi Berlin metin parçaları arasından da farklılıklar bulunmaktadır. Bunun en bariz örneği *U 9043 metin parçası ile U 695, U 698, U 703 metin parçalarının aynı paralelde gitmesine rağmen metinler arasındaki kelime farklılıklarıdır. *U 9043/arka/9/'deki *töz* kelimesinin U 698/ön/9/'da ve *U 9043/ön/21/'deki *m(a)has(a)t(a)vlar* kelimesinin U 695/ön/4/'te bulunmaması ile birlikte *U 9043/ön/20/'daki *bodis(a)t(a)vlar* kelimesinin U 695/ön/3-4/'te *bodisit[ler]* şeklinde kullanılması hem nüsha farklılıklarını gösterir hem de kronolojik olarak U 695, U 698, U 703 metinlerinin daha erken tarihli olduğuna işaret

eder. Altun Yaruk metninin tamamı bu konuda değerlendirilmiş olsa bu tür farklılıklar fazlasıyla görülecektir.

***U 9043/ön (R-M 203/8-24~204/1-7) U 695/ön (R-M 203/22-23~ 204/1-7)**

*U 9043/ön/18/	sav söz	U 695/ön/1/	[sa]v
*U 9043/ön/20/	bodis(a)t(a)vlar	U 695/ön/3-4/	bodisit[ler]
*U 9043/ön/21/	m(a)has(a)t(a)vlar	U 695/ön/4/	----
*U 9043/ön/24- 25/	ekägüni	U 695/ön/8/	e[k]ägünün

***U 9043/arka (R-M 204/1-7~205/1-3) U 698/ön (R-M 204/8-17)**

*U 9043/arka/7/	tuyundaçılı	U 698/ön/7/	[tu]yundaçılı
*U 9043/arka/7/	tuyunguluklı	U 698/ön/7/	tuyguluklı
*U 9043/arka/9/	töz	U 698/ön/9/	----

***U 9043/arka (R-M 204/1-7~205/1-3) U 703/ön (R-M 204/18-25~ 205/1-3)**

*U 9043/arka/20/	bodis(a)t(a)vniñ	U 703/ön/7-8/	bodisitniñ
*U 9043/arka/20/	bodis(a)t(a)v	U 703/ön/8/	bodisit
*U 9043/arka/22/	yorımak	U 703/ön/10/	----
*U 9043/arka/23/	yorımak	U 703/ön/11/	----

1.1.2. Berlin Paralel Metinlerindeki Ortaklıklar

Nüshaları tespit etmek için sadece metinlerdeki farklılıklara değil aynı zamanda ortaklıklara da bakılmalıdır. Burada ortaklık derken iki ya da daha fazla metin parçası aynı doğrultuda yazılabilir, bu durum bunların ayrı nüshalar olduğunu göstermesi açısından önemlidir. Örneğin aşağıda liste halinde verilen metin parçalarına bakıldığında görülecektir ki bu parçalar birbirinden tamamıyla ayrı nüshalardır. Burada yukarıda Röhrborn'un ifade ettiği şekilde bir çeviri mümkün olabileceği gibi ayrı müstensihlerin aynı metinden çeviri ya da kopya ettiklerini de gösterir. Fakat bu durum bu metinlerin farklı nüshalar oldukları gerçeğini değiştirmez. Aşağıda en iyi

örnek *U 9045/ön/, U 3565/arka/ ile U 1604/arka/ metinlerinin aynı paralelde olmasıdır. Burada *U 9045/ön/1-5 kısmı R-M 206/23-25'i, U 3565/arka/4-6 kısmı R-M 206/23-25'i ve U 1604/arka/3-4 kısmı 206/R-M 23-24'ü karşılar. Yine *U 9045/ön/6-26 kısmı R-M 207 2-19'u, U 2556/ön/1-6 ve U 2556/arka/1-6 kısmı R-M 207 2-19'u karşılar. Böylece sadece burada dört farklı nüshadan bahsetmek mümkündür.

*U 9044/ön/ (R-M 205/4-24~206/1)	U 2205/ön/(R-M205/20-24~206/1)	
*U 9044/ön/22/ kut kolu[nmak]	U 2205/ön/2/ kut kolun[mak]	
*U 9044/ön/23/ tokuzunç adrok adrok	U 2205/ön/3/ tokuz]unç adrok adrok	
*U 9044/ön/24- bütmiş bışm[ış] bilgä 25/ bilig	U 2205/ön/4/ bütmiş bışmış bilgä bilig	
*U 9044/ön/26/ on törlüg tılt[ag	U 2205/ön/5/ on tör[lüg t]ıltaglar	
*U 9044/arka/ (R-M 206/1-23)	U 2205/arka/ (R-M 206/2-10)	
*U 9044/arka/1-2/ tegmä [tuy]unmak köñülüg bulurlar	U 2205/arka/1/ te]gmä tuyunm[a]k köñülüg bulur[lar]	
*U 9044/arka/3-4/ y(ä)mä äñilki tınl(ı)glar küsüşinçä	U 2205/arka/2/ y(ä)]mä äñilki tınl(ı)glar küsüşin[çä]	
*U 9044/arka/5-6/ tegmä tuyunmak köñülüg	U 2205/arka/3/ tegmä tuyunmak köñ]ülüg	
*U 9044/arka/7/ [nät]ägin bütürürlär	U 2205/arka/4/ nätä]gin bütürürlär	
*U 9044/arka/9/ taglar hanı	U 2205/arka/5/ taglar han[ı]	
*U 9044/arka/11/ ançulayu	U 2205/arka/6/ ançula]yu	
*U 9045/ön/ (R-M 206/23- 25 ~ 207/1-20)	U 3565/arka/ (R-M 206/19-25~ 207/1)	U 1604/arka/ (R-M 206/21-25)
*U 9045/ön/1/ nätägin bulurlar nätägin bütürürlär	U 3565/arka/4/ nätägin bulurlar nätägin bü[türürlär	U 1604/arka/3/ nätä]gin bütürür[lär

*U 9045/ön/2-3/ yetinçsiz yetiz yagız yer alku	U 3565/arka/5/ yet]inçsiz yetiz yagız yer alku	U 1604/arka/4/ye]tinçsiz yetiz yagız yer alku
*U 9045/ön/4-5/ ärsär ,, ançulayu y(ä)mä bodis(a)t(a)v	U 3565/arka/6/ är]sär ,, ançulayu y(ä)mä bodis(a)t(a)v	
*U 9045/ön/ (R-M 206/23-25 ~ 207/1-20)	U 2556/ön/ (R-M 207/2-10 ~ U 2556/arka/ R-M 207/11-19)	
*U 9045/ön/6-7/burhanlar y(a)rılıgı ç(a)hşap(u)t	U 2556/ön/1/ [burh]an[lar] y(a)rılıgı ç(a)hşap(u)t	
*U 9045/ön/9/ tuyunup ol tuyunmakları	U 2556/ön/2/ [tuyu]nup ol t[uyu]nmakları	
*U 9045/ön/10-11/ mak atl(1)g yığınmak	U 2556/ön/3/ mak atl(1)g [yığın]mak yığınmak	
*U 9045/ön/12/ ädgü nomlarda tutulmak	U 2556/ön/4/ ädgü nomlar tu[tulmak tutulmak	
*U 9045/ön/13-14/ üküş törlüg asıg tusu	U 2556/ön/5/ üküş törlüg asıg tus[u	
*U 9045/ön/15-16/ ç(a)hşap(u)tıg bo üç törlüg	U 2556/ön/6/ ç(a)hşap(u)tıg bo üç tör[lüg	
*U 9045/ön/17-18/ yazınçs[ızın] küzädürlär	U 2556/arka/1/ yazınçsızın küzäd[ü]r[lär	
*U 9045/ön/19/ lıg tıtag tetir bodi teg[mä]	U 2556/arka/2/ lıg tıtag tetir bodi t[egmä	
*U 9045/ön/20-21/ bütürgü[lü]k bo	U 2556/arka/3/ bütürgülük ,, bo	
*U 9045/ön/22/ üzä bodi tegmä	U 2556/arka/4/ üzä bodi tegmä	
*U 9045/ön/24/ tıtag ,, üçünç kop ugurın	U 2556/arka/5/ tıtag ,, üçünç [ko]p ugu[rın	
*U 9045/ön/25-26/ mak köñlüg nätägin	U 2556/arka/6/ m[a]k kön[gül]üg nätägin	
U 9045/ön/ (R-M 206/23-25 ~ 207/1-20)	Mz 535/ön/ (R-M 207/12-19 ~ Mz 535 arka/ R-M 207/20-24~208/1-4)	

*U 9045/ön/18/ küzädürlär tutarlar ,, bo ekinti ç[(a)hşap(u)t]	Mz 535/ön/1/ küzä]dürlär tutarlar ,, bo ekinti ç(a)hşap(u)t
*U 9045/ön/19-20/ tetir bodi teg[mä] tuyunmak köñülüg	Mz 535/ön/2/ tet]ir ,, bodi tegmä tuyunmak köñülüg
*U 9045/ön/20-21/ bütürgülük bo ärür ekinti yazınçsız	Mz 535/ön/3/ bütürgülük [...]ekinti yazınçsız
*U 9045/ön/22/ ç(a)hşap(u)t tutmak üzä bodi tegmä	Mz 535/ön/4/ ç(a)hşaput tutmak üzä bodi tegmä
*U 9045/ön/22-23/ bulguluk bütürgülük tıtag ,,	Mz 535/ön/5/ bulguluk bütürgülük tıtag ,, ,,
*U 9045/ön/24-25/ ugurın särinmäk üzä bodi tegmä tuyunmak	Mz 535/ön/6/ ugurı]n särinmäk üzä bodi teg[mä] tuyunmak
*U 9045/ön/26/arka/1/ bulurlar nätägin bütürür[lär] tep tesär ,,	Mz 535 arka/1/ bulurlar nätägin bütürür[lär] tep tesär ,,
*U 9045/arka/1-2/ küçlüg korkınçsızka tägmiş kesari atl(ı)g	Mz 535 arka/2/ küçlüg korkınçsızka tägmiş kesari atl(ı)g
*U 9045/arka/3/ hamı nätäg korkınçsızın aymançsızın	Mz 535 arka/3/ hamı nätäg korkınçsızın aymançsızın
*U 9045/arka/4-5/ yorır ärsär ,, ançulayu y(ä)m]ä bodis(a)t(a)vlar bo	Mz 535 arka/4/ yorı]yur ärsär ,, ançula[yu y(ä)m]ä bodis(a)t(a)vlar bo
*U 9045/arka/6-7/ särinmäknij yegin [a]drokın tuyunup ol	Mz 535 arka/5/ särinmäk]nij yeg[in] adrokın tuyunup ol
*U9045/arka/8-9/küçintä ämgätmäkiğ umak atl(ı)g särinmäkin ,,	Mz535/arka/6/küçin]tä ämgätmäkiğ umak atl(ı)g särinmäkin
*U 9046/ön/ (R-M 208/20-24~209/1- 19)	U 3010/ön/ (R-M 208/15-24) ~ U 3010/arka/(R-M 209/1-9)
*U 9046/ön/1/ bo köñül küçi	U 3010/ön/4/ bo köñül kü[çi
*U 9046/ön/2-3/ tuyunup ,, ol tuyunmakları	U 3010/ön/5/ tuyu]nup ,, ol tuyunmak[ları

*U 9046/ön/5/ katıgılanmak[ın]	U 3010/ön/6/ katıgılanmakın ,, ädgü
*U 9046/ön/6/ adınlarka asıg tusu	U 3010/arka/1/ adınlarka asıg tu[su]
*U 9046/ön/8/ törlüg adrokka	U 3010/arka/2/ törlüg adrokka
*U 9046/ön/9-10/ turkaru tavranelar	U 3010/arka/3/ turkaru tavranelar[r]
*U 9046/ön/11/ [katıg]lanmak p(a)ramıtlıg	U 3010/arka/4/ katıgılanm[a]k p(a)ramıtlıg
*U 9046/ön/12-13/ köñül bulguluk bütürgülük ,,	U 3010/arka/5/ köñül bulguluk bütürgülük
*U 9046/ön/14/ katıgılanmak üzä	U 3010/arka/6/ katı]gılanmak üzä
U 3161/ön/ (R-M 205-22~206/1)	U 2205/ön/(R-M205/20-24~206/1)
U 3161/ön/2/ üzä	U 2205/ön/1/ üzä
U 3161/ön/3/ kut	U 2205/ön/2/ kut
U 3161/ön/4/ a]d[ro]k	U 2205/ön/3/ adrok
U 3161/arka/ (R-M 206/2-10)	U 2206/arka/ (R-M 206/2-10)
U 3161/arka/1/ bu]lur[ar]	U 2206/arka/1/ bulur[lar]
U 3161/arka/2/ küsü[şi]nçä	U 2206/arka/2/ küsüşin[çe]
U 3161/arka/3/ tuyun]mak köñülüg	U 2206/arka/3/ tuyunmak köñ[ülüg]
U 3161/arka/4/ bütür]ürlär	U 2206/arka/4/ bütürürlär
U 3161/arka/5/ hanı	U 2206/arka/5/ han[ı]
U 3161/arka/6/ ançu]layu	U 2206/arka/6/ ançula]yu
U 1604/arka/ (R-M 206/21-25)	U 3565/arka/ (R-M 206/19-25~207/1)
U 1604/arka/3/ nätä]gin bütürür[lär	U 3565/arka/4/ nätägin bü[türürlär
U 1604/arka/4/ ye]tinçsiz	U 3565/arka/ yet]inçsiz

SONUÇ

Aslı Sanskritçe olan ve çeşitli yüzyıllarda Çinceye çevrilen metin, 11. yüzyılda Şınko Şeli Tutun tarafından Uygurcaya çevrilmiştir. Pek çok dile de

çevrilen eser, Budist Uygurlar için son derece önemlidir ve bu yüzden bu eser defalarca çeşitli zamanlarda çeşitli eller tarafından istinsah edilmiştir. Bu çalışmada Altun Yaruk metninin 4. kitabının 50-270. satırları arasındaki metin parçası değerlendirilmiştir. Metnin sadece bu satır numaralarını içermesinin nedeni gerek R-M nüshasının uzunluğu gerekse Berlin metin parçalarının çokluğudur. Burada 1. Birbirinin devamı olan metinlerin tespiti, 2. Aynı paralellikte giden metinlerin tespiti, 3. Metin parçalarındaki kâğıt, yazı stili, mürekkep gibi şekil hususlarının tespiti, 4. Petersburg metni ile Berlin parçalarının kelime ve ek düzeyindeki farklılıklarının tespiti, 5. Ses ve imla özelliklerinin tespiti, 6. Berlin parçaları ile Petersburg parçalarının hem farklılık hem de ortaklık yönünden karşılaştırılması, gibi konular ele alınarak nüsha farklılıkları ortaya konmaya çalışılmıştır. Bütün bu değerlendirmeden yola çıkılarak sadece belirtilen kısımda St. Petersburg nüshasının yanı sıra Berlin parçaları incelendiğinde dokuz (9) farklı Berlin nüshasının olduğu tespit edilmiştir. Böylece St. Petersburg ve dokuz Berlin nüshasıyla birlikte sadece bu bölümde on (10) nüsha bulunmaktadır.

KAYNAKÇA

- Ayazlı, Özlem (2012), *Altun Yaruk Sudur VI. Kitap (Karşılaştırmalı Metin Yayını)*, TDK Yayınları, Ankara.
- Aydemir, Hakan (2013), *Die alttürkische Xuanzang-Biographie IX*, Nach der Handschrift von Paris, Peking und St. Petersburg sowie nach dem Transkript von Annemarie v. Gabain ediert, übersetzt und kommentiert. Harrassowitz Verlag, Wiesbaden.
- Çetin, Engin (2012), *Altun Yaruk Yedinci Kitap: Berlin Bilimler Akademisindeki Metin Parçaları Karşılaştırmalı Metin, Çeviri, Açıklamalar, Dizin*, Karahan Kitabevi, Adana.
- Emmerick, R. E. (1970), *The Sutra of Golden Light, Being a Translation of the Suvarṇaprabhāsottamasūtra*, Sacred Books of the Buddhists 27, London.
- Finch, Roger (1988), “Chapter XXX of the Uighur Suvarṇaprabhāsottamasūtra (Altun Yaruq)”, *Waseda daigaku gogaku kyōiku kenkyūjo kiyō* 38, s. 37-91.
- Kaya, Ceval (1994), *Uygurca Altun Yaruk. Giriş, Metin ve Dizin*, TDK Yayınları, Ankara.
- Ölmez, Mehmet (1991), *Altun Yaruk: III. Kitap (= 5. Bölüm)*, Odak Ofset, Ankara.
- Raschmann, Simone-Christiane (2002), *Alttürkische Handschriften: Teil 6. Berliner Fragmente des Goldglanz-Sūtras. Teil 2: Viertes und Fünftes Buch. Verzeichnis der orientalischen Handschriften in Deutschland, Band XIII/14*. Stuttgart: Franz Steiner Verlag.
- Raschmann, Simone-Christiane (2013), ‘The Pre-eminent Sūtra. New traces of the Altun Yaruk Sudur’, In: T. PANG/S.-CH. RASCHMANN/G. WINKELHANE (eds.): *Unknown Treasures of the Altaic World in*

- Libraries, Archives and Museums. 53rd Annual Meeting of the PIAC, IOM, RAS. St. Petersburg, July 25-30, 2010. Berlin 2013, 93-113.
- Röhrborn, Klaus (1985a), “Śūnyavāda und Vijñānavāda, Zentralasiatische Resonanzen eines Schulstreits”, *UAJ*, Neue Folge, Band 5, Wiesbaden 1985: 123–145.
- Röhrborn, Klaus (1985b), “Ein neuer Impuls zur Erforschung des Alttürkischen Goldglanz-sūtras”, *V. Milletler Arası Türkoloji Kongresi* (İstanbul, 23–28 Eylül 1985), Tebliğler, I. Türk Dili, C. I, İstanbul 1985: 221–222.
- Röhrborn, Klaus (1996), *Die alttürkische Xuanzang-Biographie VIII*, Nach der Handschrift von Paris, Peking und St. Petersburg sowie nach dem Transkript von Annemarie v. Gabain, Harrassowitz Verlag-Wiesbaden.
- Tekin, Şinasi (1959), “Altun Yaruk’un Çincesinden Almancaya Tercümesi Dolayısıyla”, *TDAY Belleten 1959*, II. Baskı, Ankara 1988, s. 293–306.
- Tokyürek, Hacer (2018), *Altun Yaruk Sudur IV. Tegzinç (Karşılaştırmalı Metin Yayını)*, TDK Yayınları, Ankara.
- Uçar, Erdem (2009), *Altun Yaruk Sudur, V. Kitap, Berlin Koleksiyonundaki Fragmanların Transliterasyonu ve transkripsiyonu, Açıklamalar ve Dizin*, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dünyası Araştırmaları Ana Bilim Dalı Türk Dili ve Lehçeleri Bilim Dalı (Yayımlanmamış doktora tezi), İzmir.
- Uçar, Erdem (2013), *Uygurca Altun Yaruk Sudur: IX. Tegzinç, Diplomatik Neşir Usûlüyle Yayını, Tercüme, Açıklamalar ve Dizin*, Dinozor Kitabevi Yayınları, İzmir.
- Wilkens, Jens (2001), *Die drei Körper des Buddha (trikāya)*. Das dritte Kapitel der uigurischen Fassung des Goldglanz- Sūtras (Altun Yaruk Sudur), eingeleitet, nach den Handschriften aus Berlin und

St.Petersburg herausgegeben, übersetzt und kommentiert, Turnhout
Brepols

Zieme, Peter (1996), *Altun Yaruq Sudur*, Vorworte und das erste Buch,
Edition und Übersetzung der alttürkischen Version des Goldglanzsūtra
(Suvarnaprabhāsottamasūtra), Turnhout.